

Könyvekről

csony teljesítményt mutató országok sokkal nagyobb hangsúlyt fektetnek az olvasástanítás értékelésére oktatásirányítási szempontból.

Az utolsó fejezet címe: A tanítási gyakorlat és a tanulók teljesítménye. Feltételezték, hogy a tanulók teljesítményét nemcsak a tanítási módszerek, hanem a gazdasági-társadalmi tényezők is meghatározzák. Ily módon felállítottak egy modellt, amely a tanítási folyamat különböző elemein kívül tekintetbe veszi a település típusát, gazdasági-kulturális helyzetét, valamint a tanuló otthonában található könyvek számát. Az eredmények szerint az olvasásban és az olvasás fejlesztésében a leginkább meghatározó tényező az otthoni környezet, a megfelelő otthoni „irodalmi” háttér. Elemezték, hogy a hatékonyan dolgozó és a kevésbé hatékonyak bizonyuló osztályok mi alapján különböznek egymástól. Vizsgálták a tanítási helyzetet, a tanítói, tanári jellemvonásokat és a tanítási módszerek szerepét, s úgy találták, hogy a tanítói, tanári munka jellemzői alapvetően meghatározzák az osztálymunka hatékonyságát. A jobb teljesítményt mutató osztályok általában nagyobb létszámúak voltak, valamint ugyanaz a tanító vagy tanár is sokkal hosszabb ideig tanította a diákokat, mint a gyengébb teljesítményt mutató osztályokban. Bizonyították azt is, hogy a jól dolgozó osztályok pedagógusai maguk is sokat olvasnak, és főleg női tanítók, illetve tanárok. Ugyanakkor a tanítók, illetve tanárok képzettségi szintje ebben az értelemben nem volt meghatározó tényező. A jó teljesítményt mutató osztályokban erősen hangsúlyozzák az olvasásértés, valamint a betű-hang megkülönböztetési képesség fejlesztését is.

Laczkó Mária

1.

Horánszky Nándor: (szerk.) Részletek Anglia, Dánia, Németország, Norvégia és Új-Zéland nemzeti tanterveiből, törvényeiből.

A tantervelmélet forrásai 15. OKI Budapest. 1993. 250 o.

Napjainkban válik sokszínűvé a magyar közoktatás. A sokszínűség csak akkor engedhető meg, ha biztosítani lehet a különböző iskolastruktúrák közötti átjárhatóságot. Ezt a problémát nálunk is a többszintű tantervi szabályozás próbálja megoldani. A szabályozás *első szintje* a *Nemzeti alaptanterv*, „a nevelés és oktatás közös tartalmi követelményeit” (Magyar Közlöny 1994/28. szám 993. o.) meghatározó dokumentum. Alapelveit 1994 márciusában fogadta el az Országgyűlés, és a tantervi követelmények összeállítása is előrehaladott állapotban van. A NAT követelményei alapján minden iskolatípus számára elkészülnek a *kerettantervek* (a Művelődési és Közoktatási Minisztérium készíteti el és hagyja jóvá). Ez a szabályozás *második szintje*. Ezekből válogathatnak az iskolák. (Ha egyiket sem tartja megfelelőnek valamelyik intézmény, készíthet saját kerettantervet a NAT figyelembe vételével, de azt is jóvá kell hagyatni.) A kerettantervek alapján készítik el az iskolák a *helyi tanterveket*, ez a szabályozás *harmadik szintje*. A kötelező egy-másra épülés a biztosítéka annak, hogy minden iskolában eljut minden gyermek a NAT-ban megfogalmazott követelmények szintjére. A vizsgarendszer segítségével mérni is lehet a kötelező tudást.

Ezt az „európai típusú szabályozást” szakembereink a Nyugat-Európában már bevált oktatásszabályozási mechanizmusok, alaptantervek, oktatási törvények tanulmányozása és a hazai tantervkészítési tapasztalatok alapján dolgozták ki.

Könyvekről

Horánszky Nándor és Szabenyi Péter válogatott a külföldi törvények, tantervek anyagából, *Horánszky Nándor* rendezte egy kötetbe. Az idézett dokumentumok igazolják, hogy a nyugati országokban is szükségesnek tartják azt, hogy központilag megfogalmazzák, központilag szabályozzák a minden iskolára érvényes, kötelező műveltség körét a tankötelezettség határáig.

A kötet 1993-ban jelent meg. A bemutatott tantervek mindegyike *kerettanterv*, mindegyike a közelmúltban született, napjainkban érvényes *központi dokumentum*. *Szabenyi Péter* a bevezetőben három tanterv fajtát ismertet, ahová a kötetben szereplő tantervek besorolhatók. Az első a *tananyagközpontú (vagy tematikus) tanterv*, amelyre a norvég tanterv a példa. A második a *tanulói tevékenység típusú (vagy didaktikus) tanterv*, erre példa a német Hessen tartomány kerettanterve, és a dán tanterv. A harmadik tanterv fajta a *tanulói teljesítményközpontú (vagy taxonómikus) tanterv*, amit az angol és az új-zélandi tanterv részleteiből ismerhetünk meg.

A teljesítményközpontú tantervek közé tartozna/tartozik a holland nemzeti alaptanterv is, de ebből nem közölhettek részleteket a szerzők, mert a kötet összeállításakor még nem készült el a jóváhagyott változat. *Szabenyi Péter* mégis fontosnak tartja, hogy a bevezetőben erről a dokumentumról is szóljon, mert

- hasonlóan tagolt a holland és a magyar iskolarendszer
- mindkét országban vita előzte meg (Hollandiában 20 év!) a nemzeti alaptanterv kidolgozásának szükségességét,
- hasonló összetételű szakbizottságok készítették a tanterveket,
- több tantervi változat készült, közöttük jelentős volt az eltérés.

A bevezető végén a szerző még (1993-ban!) nem tudja milyen lesz a magyar nemzeti alaptanterv, de fontosnak tartja, hogy a hazai tantervkészítő szakemberek megismerjék a külföldi tantervkészítési tendenciákat.

Először „*Anglia és Wales Nemzeti Tanterv*”-ével ismerkedhet meg az olvasó, amely *teljesítményközpontú (taxonómikus)*, meghatározza, hogy mikor, mely követelményeket és milyen szinten kell a tanulóknak teljesíteni. Az operacionálizált – mérhető célokban megfogalmazzák azt a tevékenységet, amit a tanuló el tud majd végezni az elsajátítás után a megadott életkori szakaszban, megadják a feltételeket és a szintet is. Fokozatosan – 1989-től – vezették be ezeket a követelményeket Angliában, mégis erős ellenállást váltott ki az iskolákban, mert hosszú ideig nem volt semmiféle központi előírás náluk és a pedagógusok véleménye szerint túlságosan gyakori, nem kis időt és energiát igénylő mérést követel. (Hasonló félelmek a magyar kollégák körében is fellelhetők.)

A fordító, *Varga Katalin* bevezetőjéből megtudjuk, hogy az angol Nemzeti Tanterv speciális kerettanterv, amely a követelményrendszert és tanítási programjavaslatokat tartalmaz. Erre lehet/kell felépíteni a helyi tanterveket. A követelményrendszer a következőképpen épül fel:

A tantárgyi követelmények (nálunk is) több követelményterületben (nálunk: az általános képzés területei) jelennek meg. Követelményterületenként 10 követelményszintet állapítanak meg. Ezek a szintek jelenítik meg a tananyag egymásra épülését, és segítik az értékelést. A tankötelezettség idejét négy szakaszra bontják és az egyes szakaszokhoz rendelik a megfelelő követelményszintet.

Könyvekről

Egy táblázat áttekinthetővé teszi a leírtakat a könyv 3. oldalán:

Szakaszok	Életkor	Követelményszintek
1.	5-7	1-3
2.	8-11	2-5
3.	12-14	3-7
4.	15-16	4-10

Leolvasható, hogy a követelményszint-intervallumok alsó szintje az életkor felső határakor a minimum szint, ez szükséges a továbbhaladáshoz. A tanulók közötti differenciálódás szembeütő, hiszen a 16 éves gyermeknek a 4. szintig KELL elérni, de ezt egy jobb 11-14 éves tanuló is túllépheti.

Szükséges a fordító bevezetője ahhoz, hogy a bemutatott *Természettudományok* kerettantervén eligazodhassunk. Megismerhetjük a műveltségterület 17 követelményterületét (például: fizika, földrajz, kémia, informatika, stb.). Minden követelményterületnél pontosan egymásra építve és a 10 követelményszintnek megfelelően meghatározott követelmények olvashatók. Az alsóbb szintek követelményei a mindennapi életben megismert biológiai, kémiai, stb. jelenségekre, tapasztalatokra vonatkoznak, majd egyre bővül a megtanítandó ismeretek, jártasságok, készségek, a fejlesztendő képességek köre.

Az angol *történelem* kerettanterv bemutatása lehetővé teszi, hogy megismerjük a tantárgy három követelményterületét – (1) A történelem ismerete és megértése, (2) A történelem értelmezése, (3) A történelmi források használata – és az elvárható követelményeket a szintekhez igazítva. A követelményekhez példaként egy konkrét történelem feladatot is ad a tanterv segítségével a tanároknak.

Mind a négy tanítási szakaszhoz bemutatja a fordító a részletes tanítási programokat. Ezek tulajdonképpen a megtanítandó tananyag-egységek, tananyag, tanulói tevékenységek, gyakorlatok, amelyeket *kötelezően* meg kell tanítani a gyerekeknek a megjelölt életkori szakaszban.

A programok keretjellegek, ajánlások, de elég sok tananyagbeli kötöttséget tartalmaznak. Emellett széles választékot kínálnak a különböző kiegészítő témákból. A mienktől eltérő a történelem tananyagának vertikális elrendezése. Például: A 2. szakaszban (8-11 év, ez a 2-5. követelményszintet jelenti) a következő alaptanegységeket írja elő:

1. egység: Betolakodók és honfoglalók Angliában: rómaiak, angolszászok és vikingek.
2. egység: A Tudor és a Stuart korszak.
3. egység: A viktoriánus Anglia.
4. egység: Nagy-Britannia 1930 után.
5. egység: Az ókori Görögország.
6. egység: Felfedezések és összeütközések 1450-1550 között.” (40.lap)

Anglia és Wales Nemzeti Tantervéből a *technika* és ennek keretében az *informatika* tantárgy tantervei is helyet kaptak a kötetben. A technika tantervben nagyon sok gyakorlati példa és konkrét gyakorlati tanács olvasható. Követelményterületei a következők: (1) „A szükségletek és a lehetőségek felismerése” – a mindennapi élethez kapcsolódó gyakorlati ismeretek, amelyek a 10. követelményszinten, 15-16 éves korban megkövetelik a tanulóktól például azt, hogy: „Derítsék ki és mutassák be az emberek igényeit és szükségleteit különböző, egymásnak ellentmondó situációkban.” Ehhez példaként javasolja a tanterv, hogy „Vizsgáljanak meg egy kérdőívre beérkezett válaszokat, és mutassák be ezeket korok, nemek, társadalmi rétegek szerint.” (71. lap). (2) „Tervezés”, (3) „A munka megtervezése és kivitelezése”, (4) „Értékelés”.

Az *informatika* tantárgyat nagyon fontosnak tartja Anglia. A magyar szakemberek a teljes tantervvel megismerkedhetnek. Igen magas szintre kell eljuttatni a tankötelezettség végére a tanulókat ezen a területen.

Könyvekről

A negyedik fejezet műfaja eltér a többitől. Érdekes, olvasmányos tanulmány. *Eisler Ottó*, aki 1956 óta él és tanít Dániában, a dán közoktatás dokumentumaiból (törvények, törvényjavaslatok, tantervek) válogatott részleteket és a hozzájuk fűzött személyes magyarázataival festi elénk a *dán közoktatás* átfogó, színes képét. A „kommentár”-okban sokszor visszanyúl Dánia történelmébe, neveléstörténetébe, hogy számunkra érthetővé tegye a törvények néhány paragrafusát.

Az érdeklődés felkeltésére idézek az írásból:

„17.§ Az iskola az oktatásban használt és az oktatáshoz szükséges taneszközöket díjtalanul bocsátja a tanulók rendelkezésére. – Kommentár: Az itt említett taneszközöket a szó legszűkebb értelmében kell venni: nem csupán a tankönyvekről, hanem a papírról, füzetekről, zsebszámológépekről is- az iskola gondoskodik. ... Ez ... itt elvi kérdés. ... a dán demokrácia egyik próbaköve lett az oktatás ingyenességének elve, és mélyen beidegződött a köztudatba. A jelenlegi konzervatív-liberális kormány próbálkozásai az irányba, hogy a tanulók (gimnáziumi szinten) egy nagyon csekély, évi 200–300 koronás hozzájárulással csökkentsék a községek/járások és megyék oktatási költségeit, felháborodott politikai vitát és bírósági pereskedést váltottak ki.” (116. lap) A törvényerejű rendelet így fogalmaz: „Az oktatás- és kutatásügyi miniszter elrendelheti, hogy a tanulók mérsékelt keretek között anyagilag hozzájáruljanak a taneszközök beszerzéséhez. ... az oktatásban használt fénymásolatokért átlagösszeget fizessenek.”

A népiskolai és a gimnáziumi törvényből megismerhetjük a dán iskolarendszert. A törvényben szigorúan előírják a kötelező és a fakultatív tantárgyakat, a tantárgyakon kívül tanítandó ismereteket.

Megismerjük az írásból a dán tantervi szabályozás egész rendszerét, mechanizmusát. Az Oktatási- és Kutatási Minisztérium adja ki az egyes tantárgyak dokumentumait. Három szinten szabályozzák az iskolai munkát. Az első szint: egy törvényerejű rendelet, amelyben meghatározzák a tantárgy célkitűzéseit. Ehhez készül egy *központi* útmutató tanterv, amelyben a tanítandó anyag, az oktatás tartalma szerepel, ennek alapján a községi, járási önkormányzatok kidolgozzák a hozzájuk tartozó iskolákra vonatkozó helyi tantervet. Ez a szabályozás második szintje. A harmadik szint: a pedagógusoknak készített központilag kiadott kézikönyvek, részletes tanítási útmutatók, tematikus feldolgozások, óratervek. Ezek ajánlások, de nehéz lehet tőlük eltérni.

Néhány érdekesség a dán gimnáziumokról: az előírt tantárgyak hasonlóak a mi középiskoláinkban tanítandókhoz, de van közöttük például desing, dráma, film és tv-ismeret. A gimnazisták heti kötelező óraszáma 31–32. Az elsőben mind a 32 kötelező tantárgy, a másodikban 4–5, a harmadikban 14–15 fakultatív órák száma. Az érettségi 10 tantárgyi részvizsgából (amelyeket különböző időben tesznek le a tanulók, abban az évben, amikor tanulják kötelezően, vagy fakultatívan) és a szakdolgozatból áll. Stb.

Megismerheti az érdeklődő olvasó Dánia egyéb iskolaformáit, alternatív, illetve párhuzamos iskoláit is.

A *tevékenységközpontú (didaktikus) tantervek* közé tartozik az 5. fejezetben ismertetett hesseni elemi foknak készült *matematika kerettanterv*. (A fordító: *Schaffhauser Ferenc*) A tanterv központjában a didaktika egyik alapkérdése a „Hogyan?” áll. Pontos utasításokat fogalmaz meg, konkrét módszereket, eljárásokat, feladatokat ajánl a pedagógusoknak, ahogyan megtaníthatják tanítványaikat a tantervben előírt tevékenységekre. Néhány fejezetcím az általános rész 2. fejezetéből: „Az oktatás megszervezésének didaktikai alapelvei: 2.1. A matematika-tanítás legyen életközeli, gyakorlatias, tapasztalatra és alkalmazásra orientált. 2.2. ... konkrét cselekvésre épüljön. ... 2.5. ... körültekintő gondossággal érje el a matematika szaknyelv használatát. ... 2.6. ... differenciált eljárásokkal segítse elő minden tanuló lehető legjobb előrehaladását ... 2.8. ... segítse elő és erősítse a szociális tanulást.” (156–164.lap) A fejezetekben leírt szakszerű didaktikai, pszichológiai útmutatások segítik a matematikatanárokat abban, hogy tudatosan, magas színvonalon, eredményesen tanítsák tanítványaikat.

Könyvekről

Az elemi fok hégy évfolyamának részletes tantervében jól megfigyelhető hogy az életkori sajátosságnak megfelelően a játéktevékenység, a közvetlen tapasztalatszerzés, az életközelség a matematikában hogyan valósítható meg.

A 6., a 7. és a 8. fejezet a *tananyagközpontú, norvég tantervet* mutatja be. (Fordította: *Krolopp Judit*) A 6. fejezetben ismerteti a fordító a tantárgyi tanmenetek szerkezetét. (Igy nevezi a dokumentum a témakörök felsorolását.) A tanterv fő szempontja az, „hogyminden diák lényegében azonos tudást és készséget sajátítson el, miközben teret ad az iskoláknak a helyi változatok kialakításához.” (195. lap)

A norvég dokumentumban fontos kérdés az integrált oktatás. Ezen azt értik, hogy a különböző tantárgyak anyaga kapcsolódjon össze, az ismeretek álljanak össze értelmes egésszé a diákok fejében. Ez a *tananyagelrendezés egyik, legfontosabb szempontja, amelyet mindig figyelembe kell venni a tantervkészítőknek, de természetesen a gyakorlatban a pedagógusoknak is. A tantárgyi tanmenetekben olvashatunk a fentieket segítő utalásokat, hogy melyik tantárgy, melyik más tantárgy, melyik témájához kapcsolható. Felsorolja a dokumentum azokat a témákat, amelyeket több oldalról lehet/kell megközelíteni (például: kábítószerek, egészség, család, emberi jogok, média stb.), és bemutatja azt is, hogy melyik tantárgy hogyan kapcsolódhat hozzá, mit vállalhat magára.*

A tantárgyi tanmenetet konkrét példával is illusztrálja a fordító. A 7.-9. osztály számára készült *természettudomány és a testnevelés tantervekben először* elolvashatjuk azt, hogyan illeszkedik a tantárgy a tanterv egészébe, majd a tantárgy céljait, a tananyagban való előrehaladás szempontjait, a tanítási módszereket, ill. a testnevelésnél a szükséges eszközöket ismerhetjük meg. Ezt követi a főbb témák, témakörök felsorolása. Jól megfigyelhető, hogy a „praktikus” ismeretekre nagy hangsúlyt helyeznek Norvégiában. (Például: testnevelésben tananyag a „túlélési és mentési gyakorlatok .... életmentés vízben, ... túlélés a szabadban, közlekedés, elsősegély.) Valódi kerettanterv, nem sok kööttséget tartalmaz.

Az utolsó, 9. fejezet „Új-Zéland Nemzeti Tanterv”-ének rövidített vázlata, ill. az alcím szerint 1988-ban készült *vitaanyag az általános és középiskolák számára.* (Fordította *Varga Katalin.*) Az alapelvek és a tantervi témakörök, illetve a példaként bemutatott szintek és a témakör szerinti követelmények alapján a *teljesítményközpontú tantervek* közé sorolható a dokumentum. Az alapelvek első csoportja a tanulóval kapcsolatos: „Minden iskolai tantervet úgy kell elkészíteni, hogy a tanulók élvezzék a tanulást és a tanulás során megszerzett tapasztalatokat, sikerélményeket.” (231. lap) Kiemelt helyet kap a soknemzetiségű országban „a kulturális identitás érzésének kialakítása, ... az egyenlőség.” (232. lap)

Nyolc témakörbe sorolja a javasolt tananyagot:

- Kultúra és hagyomány,
- Nyelv (kötelező mindenkinek az angol, és mellette a különböző etnikai csoportoknak az anyanyelvük),
- Kreativitás és esztétikai fejlődés,
- Matematika,
- Gyakorlati képességek,
- Társadalmi élet,
- Tudomány, technológia és környezet,
- Egészség és jólét.

A jól rendszerezett, kevés támpontot, megkötöttséget tartalmazó kerettanterv a segítség mellett nagy szabadságot, önállóságot enged a helyi tanterv készítőinek.

Napjaink feladata a kerettantervek, helyi tantervek kidolgozása. *Ehhez ad segítséget a gondosan összeválogatott anyag.* Különböző típusú és részletességű dokumentumok és változatos tantárgyi tantervek szolgálhatnak *mintául*, adhatnak *ötleteket* a célok, követelmények, alapelvek megfogalmazásához, a tananyag

Könyvekről

kereteinek kitöltéséhez, elrendezéséhez, módszertani útmutatókhoz. Bizonyára akad majd kolléga, aki összehasonlítja a külföldi központi dokumentumokat a hazai, már elkészült és a folyamatosan készülő tantervekkel. Bizonyos idő eltelte után a gyakorlatban megvalósult eredményeket is mérlegre lehet majd tenni. A sorozatot folytatni kell, a szakmának szüksége van a tantervelméleti ismeretekre.

Petriné Feyér Judit